

RelBib

Bibliography of the Study of Religion

<https://relbib.de>

Dear reader,

This is a self-archived version of the following article:

Author: Pătru, Alina
Title: "Religie și migrație, religie și diaspora – noi domenii de cercetare. O prezentare istorică și tematică"
Published in: Biserica ortodoxă română: Revista Sfântului Sinod
București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă
Volume: 2
Year: 2021
Pages: 276 - 288
ISSN: 0257-4667
URL: <https://www.revistabor.ro/religie-si-migratie-religie-si-diaspora-noi-domenii-de-cercetare-o-prezentare-istorica-si-tematica-lect-univ-dr-habil-alina-patru/>

The article is deposited under the terms of the Creative Commons License [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

The article is used with permission of [Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă](#).

Thank you for supporting Green Open Access.

Your RelBib team

EBERHARD KARLS
UNIVERSITÄT
TÜBINGEN



UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK

Religie și migrație, religie și diaspora - noi domenii de cercetare O prezentare istorică și tematică

Lect. univ. dr. habil. Alina PĂTRU*

Abstract: În acest studiu voi defini termeni precum migrație și diaspora, delimitându-i reciproc și arătând transformarea semantică pe care au suferit-o în ultimele decenii ale secolului al XX-lea, voi vorbi despre emergența domeniilor de studiu religie și migrație, respectiv religie și diaspora la începutul secolului al XXI-lea și voi prezenta agenda de lucru a fiecăruia dintre aceste domenii, respectiv tipul de transformări religioase și sociale pe care fiecare dintre ele le are în vedere, oferind astfel o bază teoretică bună pentru încadrarea diferitelor aspecte particulare care se pot aduce în discuție în acest cadru tematic.

Cuvinte-cheie: *religie și migrație, religie și diaspora, transformări religioase, integrare*

Consideratii introductive

Cercetările privind *migrația și diaspora* au luat o amploare uluitoare în ultimii ani¹, crescând nu numai numărul de publicații, ci și pluralitatea perspectivelor aplicate acestor fenomene. Atât migrația, cât și diaspora au fost examinate de diverse științe, de la antropologie și sociologie, științe politice sau economice, până la studiile globalizării sau ale postcolonialismului.

* Lect. univ. dr. habil. Alina PĂTRU – Departamentul pentru Studii religioase al Facultății de Filosofie a Universității din Hanovra, Germania; Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Andrei Șaguna” a Universității “Lucian Blaga” din Sibiu, România; *e-mail:* alina.patru@ulbsibiu.ro

¹ *International Migration Review*, 1989, citat după: Heidi Armbuster, „Anthropologische Ansätze zur Migration”, in: Maria SIX-HOHENBALKEN, Jelena TOSIC (ed.), *Anthropologie der Migration. Theoretische Grundlagen und interdisziplinäre Aspekte*, 2009, Wien: Facultas, p. 52; Steven VERTOVEC, „Religion and Diaspora”, în: Peter ANTES, Armin W. GEERTZ, Randi R. WARNE, *New Approaches to the Study of Religion*, vol. 2, 2008, Berlin: Walter de Gruyter, p. 275.

Unul din cele mai importante rezultate ale acestor eforturi o reprezintă tocmai precizarea și redefinirea termenilor, cum sunt *migrație* și *diaspora*, astfel încât aceștia să poată surprinde complexitatea situațiilor de azi, și apariția de noi domenii de studiu, precum cel al *transnaționalismului*. Textul nostru se va concentra, în cele ce urmează, pe definirea succintă a termenilor cheie, pentru ca ulterior să acorde atenție domeniilor de studii emergente, precum *religie și migrație*, respectiv *religie și diaspora*, domenii de interes atât pentru specialiștii din zona religiosului, cât și pentru cei din științele sociale.

Precizări conceptuale

Cuvântul *migrație* provine din latinescul *migrare*, iar în sens modern desemnează deplasarea indivizilor sau a grupurilor în spațiul geografic sau social, cu modificarea temporară sau permanentă a centrului de interes (a rezidenței principale).

Clasificările curente deosebesc între migrația internațională și cea internă; migrația permanentă, cea temporară și cea circulară; migrația pe termen lung, respectiv cea pe termen scurt; migrația voluntară și cea contingentă; cea motivată politic, respectiv cea motivată economic; cea legală și cea ilegală; cea slab calificată, respectiv cea înalt calificată. În ultimul timp apar și categorii noi, cum ar fi migrații climatici, care se refugiază din teritorii grav afectate de schimbările climatice și cer dreptul la azil.

Astăzi când se vorbește despre migrație se are în vedere migrația internațională. Calitatea de migrant o detin, conform legislației internaționale, doar cei care nu au dobândit încă cetățenia țării de rezidență. Odată cu obținerea cetățeniei, persoanele respective sunt considerate integrate, deci nu mai sunt migranți, ci ei și urmașii lor sunt numiți persoane cu fundal migrational. În anul 2017 erau cunoscuți și înregistrați 258 milioane de migranți internaționali, formând 3,4% din populația Globului. Numărul și procentul sunt într-o creștere accelerată: în 2000 erau înregistrați doar 17,5 milioane de migranți, formând 2,8% din totalul populației².

² Link: un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2017-5.pdf, accesat la data de 20.01.2020.

Migrațiile sunt considerate „procesele sociale complexe care afectează atât oamenii migranți și nemigranți, cât și societățile și locurile din și în care se deplasează oamenii”³.

În studiul științific al migrației, la sfârșitul secolului al XX-lea a avut loc o schimbare de paradigmă: „Cercetarea clasică privind migrația a fost fixată pe următoarele două întrebări: Cine migrează dintr-un container național-statal în altul și de ce? Care sunt consecințele atât pentru migranți, cât și pentru regiunile și societățile de origine și de destinație? Cercetările recente privind migrația ridică întrebări complet diferite: în ce moduri se schimbă și se perpetuează felurile în care migrează diferite tipuri de migranți? Ce realități sociale transnaționale se construiesc prin aceste migrații?”⁴

Diaspora provine din grecescul *diasperein*, „a se dispersa”.

Termenul a intrat în uzul științelor sociale începând din anii 80 ai secolului al XX-lea. Înainte de aceasta era un termen care se folosea numai pentru desemnarea diasporei evreiești, grecești și armene, grupuri care și-au păstrat identitatea printre străini timp de milenii. Astăzi, termenul a fost extins pentru a desemna migrații care nu se asimilează și nici nu remigrează, ci își reconstruiesc și instituționalizează propriile realități sociale, economice, culturale și religioase în noul mediu. Termenul de diaspora părea perfect pentru a surprinde sociologic legăturile interne ale grupului, instituționalizarea și supraviețuirea sa pe termen lung în interiorul unei societăți multiculturale, asociate cu emoții precum sentimentul de deșănțare, precaritate și dorul de casă⁵. Definitiv pentru un grup diasporic este „să acționeze în moduri organizate și susținute pentru a dezvolta o agendă pentru autoreprezentare pe târâmul politic sau cultural, fie în țara gazdă, fie peste granițele naționale”⁶.

Din grupul diasporic al unei țări sau al unui popor pot face parte și cei care nu mai sunt considerați migranți, dar care au originile în țara respectivă și se simt legați de ea, indiferent câte generații au trecut de la migrația lor,

³ Elisabeth STRASSER, „Was ist Migration? Zentrale Begriffe und Typologien”, în: MARIA SIX-HOHENBALKEN, Jelena TOSIC (ed.), *Anthropologie der Migration. Theoretische Grundlagen und interdisziplinäre Aspekte*, 2009, Wien: Facultas, p. 15.

⁴ Ludger PRIES, *Internationale Migration*, 2001, Bielefeld: transcript Verlag, p. 53.

⁵ Martin BAUMANN, „Diaspora: Genealogies of Semantics and Transcultural Comparison”, în: *Numen*, 47 (3), 2000, p. 314.

⁶ Khachig TÖLÖLYAN, „Rethinking Diaspora(s): Stateless Power in the Transnational Moment”, în: *Diaspora: a Journal of Transnational Studies*, 5 (1), 1996, pp. 16u.

chiar dacă migrația a avut loc în urmă cu peste 2000 de ani, ca în cazul unora dintre evrei.

Identitatea de sine a unui astfel de grup se construiește constant într-un proces dinamic de negociere între adaptarea la noua cultură și păstrarea valorilor aduse. Cultura și schimburile interculturale joacă un rol esențial. Conștientizarea identității colective este menținută adesea prin idealizarea sau mitizarea țării de origine, a culturii, a istoriei sale etc. Întrebările referitoare la propria identitate dobândesc o importanță centrală. În general, această identitate este plurală și apare ca fiind construită. Acest tip de reflexie identitară definește conștiința diasporică.

„Diasporicitatea este o construcție narativă adăugată evenimentelor, un mod particular de cartografiere a teritoriilor sensului, traversată de experiența migrației și a așezării în alt loc, printr-o strategie a rememorării care implică principii ale speranței pe termen lung”⁷.

La unii autori, discursul despre diaspora se asociază cu teoriile globalizării, cele ale postmodernismului și cele ale postcolonialismului. Aceasta datorită faptului că identitatea diasporică nu e identică nici nici cu cea a țării de origine, nici cu cea a țării destinație, ci pare a le nega pe acestea în pretenția lor de a reprezenta identități fixe. Legătura cu postmodernismul este dată și de dimensiunea narativă a experienței de diaspora: oamenii își creează o poveste pentru a-și face viața suportabilă, reinterprețând tradiții de acasă, punându-le în legătură cu situația lor, dar preluând și unele elemente din „mitologia”, din discursurile fondatoare ale țării de rezidență. „Diaspora a apărut ca parte a proiectului postmodern de rezistență la statul național, care este perceput ca fiind hegemonic, discriminatoriu și omogenizant cultural. Agenda alternativă – acum adesea asociată cu noțiunea de diaspora – pledează pentru recunoașterea hibridității, a identităților multiple și a legăturilor cu oamenii, cauzele și tradițiile din afara statului național de reședință.”⁸

Rezumând, diaspora desemnează în același timp „o formă socială”, „[un] tip de conștiință” și „un mod de reproducere culturală”⁹.

⁷ Phil COHEN, „Rethinking the Diasporama”, în: *Patterns of Prejudice*, 1999, 33(1), p. 9.

⁸ Steven VERTOVEC, „Religion and Diaspora”..., p. 277.

⁹ Steven VERTOVEC, „Religion and Diaspora”..., p. 279.

Domeniile de studiu religie și migrație/ religie și diaspora

Vreme îndelungată, rolul religiei în procesele asociate migrației nu a fost luat în considerare. Înainte de 2001, atât în cercetare, cât și în politică, subiectul migrației a fost asociat cu o varietate de probleme și întrebări, dar nu și cu tema religiei, respectiv religiozității migranților. Domeniile de studii *religie și migrație*, respectiv *religie și diaspora*, sunt astfel domenii noi.

Primul studiu care pune religia în relație cu migrația a fost publicat de *Kim Knott* în 1986: ea analizează relația dintre religie, etnie și identitate în situația transplantării religiei în străinătate¹⁰ și ajunge la concluzia că religia este un marker identitar puternic datorită autorității sacre pe care o deține și că acest marker identitar poate servi interesele etnice fără a fi echivalat cu etnia. Tot *Kim Knott* enumeră factorii care influențează „noi modele și forme de comportament religios, organizare, experiență și înțelegere de sine” peste hotare: „tradițiile de origine” (legate de religie, limbă, obiceiuri, mâncare, îmbrăcăminte), „tradițiile gazdă”, „natura procesului de migrare”, „natura grupului de migranți”, „natura răspunsului gazdelor”¹¹.

Un al doilea pionier al domeniului este *Ninian Smart*. El constată că situațiile de diaspora contribuie la universalizarea unei religii, promovează ecumenismul, dar promovează și tendințele de revenire la sine, fundamentalismul. Religiile din diaspora se simt constrânse să se explice în forme raționale, omogene. Ele dezvoltă „explicații de tip universal despre învățăturile și practicile lor” într-un proces de adaptare la și în același timp de diferențiere față de societatea gazdă. Religiile diasporei sunt întotdeauna minorități în cadrul societății gazdă. În condițiile globalizării, toate religiile se pot recunoaște, în termeni globali, ca fiind o diaspora și pot beneficia de experiența grupurilor lor de diaspora¹².

¹⁰ Kim KNOTT, „Religion and Identity and the Study of Ethnic Minority Religions”, în: *Community Religions Project Research Papers*, 3, 1986, p. 16.

¹¹ Kim KNOTT, apud: Sean McLoughlin, „Migration, diaspora and transnationalism. Transformations of religion and culture in a globalising age”, în: John R. Hinnels (ed.), *The Routledge Companion to the Study of Religion*, 2005, London: Routledge, p. 539.

¹² Ninian SMART, „The Importance of Diasporas”, în: S. Shaked, D. Shulman, G. G. Stroumsa (ed.), *Gilgul. Essays on Transformation, Revolution and Permanence in the History of Religions*, 1987, Leiden: Brill, pp. 290.

Studiile acestor doi pionieri ai domeniului nu au fost receptate la momentul lor, ci au fost redescoperite după 2001, când domeniul a început să se dezvolte exploziv. Relația dintre cei doi termeni, *religie* versus *migrație* sau *diaspora*, poate fi urmărită în două sensuri: astfel, se poate pune între-barea cum sunt influențate procesul de migrație și existența în cadrul unei diaspore de religie, ce rol are religia în cadrul proceselor specifice migrației și în cadrul diasporei. Dar se poate întreba și cum modelează migrația religia, cum se schimbă religia din cauza migrației. Dacă prima întrebare constituie preocuparea experților în integrare, cea de-a doua este de interes în primul rând pentru specialiștii în studii religioase și teologie. Tot ei sunt cei care studiază modalitățile în care se repercutează această religie modificată asupra religiei din țara de origine.

Anii 1990 au cunoscut o tranziție de la interesul pentru migrație la cel pentru diaspora, explicabil prin ascensiunea teoriilor globalizării și a postmodernismului.¹³ „Comparativ cu disciplinele învecinate, istoria religiilor a înregistrat o adevărată întârziere în utilizarea termenului de diaspora”, constată Martin Baumann¹⁴. Aceasta se datorează faptului că până în anii 1960, termenul de diaspora a fost limitat în mod clar la a desemna realitatea existenței evreilor și a primelor comunități creștine și a modului în care se înțelegeau ele ca diaspora¹⁵. De aceea, „istoricii religiilor, conștienți de experiențele anterioare de ambiguitate în transferul termenilor legați cultural și religios, s-au ferit să aplice noțiunea altor tradiții și popoare. De asemenea, precauția lor s-a bazat (și se bazează) în multe cazuri pe cunoașterea originii termenului și a încărcăturii sale soteriologice, provocând diverse probleme teoretice pentru o aplicație interculturală, generalizată”¹⁶. Cu toate acestea, la sfârșitul anilor 1990, utilizarea termenului în acest domeniu era deja generalizată¹⁷ și agenda de studiu conturată.

În privința agendei, fundamental este un text al lui Steven Vertovec¹⁸, care analizează „tipare de schimbare” (patterns of change) a religiei în contextul migrației, diasporei și transnaționalismului. Le vom urmări pe rând,

¹³ Sean McLOUGHLIN, „Migration, diaspora...”, p. 537.

¹⁴ Martin BAUMANN, „Diaspora...”, p. 323.

¹⁵ Martin BAUMANN, „Diaspora...”, p. 320.

¹⁶ Martin BAUMANN, „Diaspora...”, p. 323.

¹⁷ Sean McLOUGHLIN, „Migration, diaspora...”, p. 536.

¹⁸ Steven VERTOVEC, „Religion and Diaspora”..., pp. 275-303.

dând exemple din mai multe religii, dar predominant din experiența diasporii ortodoxe române.

Transformări religioase în contexte de migrație și diaspora

În contextul *migrației* apar pentru început procese de organizare și mobilizare în vederea construirii cadrului necesar practicii religioase. De obicei, la baza acestor inițiative stă un nucleu restrâns, 2-3 familii, uneori chiar numai una. Acestea fac eforturile necesare pentru înființarea unei parohii, fac demersuri pentru aducerea unui preot sau a unui oficiant religios și informează alți cunoscuți despre apariția posibilității de practică religioasă. Pentru a susține o asemenea activitate se înființează de obicei o asociație, ca structură juridică, menită să adune fonduri, să le distribuie și să coordoneze activitățile.

Doriința este aceea de a recrea formele religioase de acasă. Dar odată cu asocierea, membrii unei comunități de diaspora devin conștienți și de pluralitatea lor internă, dată mai ales de diferențele regionale, lucru pe care acasă nu îl conștientizau suficient. Pentru serviciul religios au nevoie să definească cel mai mare numitor comun al tuturor acestor tradiții regionale, iar apoi să accepte compromisuri în privința aspectelor care nu sunt comune. De obicei se întâlnesc la mijloc. De exemplu, o comunitate de migranți ortodocși români constată cât e mari sunt diferențele cu privire la pomenirea morților de la o regiune la alta. În unele regiuni se fac mai multe parastase, în altele mai puține, în unele regiuni se pune accentul pe slujbă, după care se împarte doar un colac și un pahar cu vin, în alte regiuni trebuie neapărat să existe și colivă, iar în altele se fac pomeni mari și doar o mică rugăciune de binecuvântare a celor împărțiți. O comunitate din Occident va urma, cel mai probabil, o cale de mijloc: se va face o slujbă de parastas, nu neapărat completă, iar întrucât unii dintre cei care pun parastase simt nevoia să aducă și mâncare pentru a o împărți, practica se generalizează, însă în forme mai modeste celor din zonele respective din țară.

Cu timpul, pe măsură ce comunitatea crește, alternează fazele de fuziune și de fisiune în interiorul comunității. După prima fază de fuziune în jurul numitorului comun, grupul se scindează în baza factorilor demografici (vecinătăți) sau devoționali (diferențele tradiții din țara de origine). Pot exista fisiuni repetate. În cele din urmă, grupul se reunește sub umbrela unor

organizații menite să îl reprezinte în fața organelor guvernamentale, care trebuie să se concentreze din nou pe numitorul comun, realizând astfel o nouă formă de fuziune.

Aceste organizații-umbrelă militează pentru acceptanța legală și pentru permisiunea de a se manifesta diferit atunci când acest lucru reflectă propria tradiție, precum și pentru accesul la resurse publice accesibile pentru alte grupuri de aceeași natură. De exemplu, este vorba despre asigurarea unor moduri de sacrificare a animalelor așa încât să fie respectate poruncile alimentare ale iudaismului și islamului, de aspecte legate de educație (de la purtarea vălului islamic până la aspecte ce țin de educația sexuală în școlile publice), despre protecția legală împotriva discriminării religioase sau împotriva situațiilor de incitare la ură față de o religie și despre accesul la resursele publice pentru activitățile comunității (de exemplu, pentru ore de religie în școli plătite de stat, pentru accesul officianților de cult în calitate de capelani în spitale și închisori) etc.

O altă transformare specifică migrației este modificarea situației femeilor și a laicilor în interiorul comunității. De foarte multe ori, inițiativa privind înființarea unei parohii sau a unei comunități religioase provine de la o femeie, care reușește să îi mobilizeze și pe ceilalți. În general aportul laicilor la viața comunității este sporit: dacă în țara de origine ei sunt pasivi și așteaptă totul de la officiant, aici înțeleg că existența comunității depinde de ei și se implică financiar, cu sugestii, cu forța lor fizică și cu timpul lor liber pe care îl pun la dispoziție. Și rolul preotului se schimbă în comunitățile de migranți: pe lângă aprecierea pentru calitățile sale pastoral-liturgice, un preot este apreciat dacă reușește să obțină coeziunea unei comunități formate din migranți atânda de diferiți și să împiedice escaladarea tensiunilor, indiferent ce compromisuri ar solicita aceasta. Apoi un preot este apreciat dacă îi ajută pe membrii comunității și dincolo de atribuțiile sale specifice: dacă le oferă consiliere în probleme sociale, inclusiv la completarea unor formulare, dacă își ia în serios funcția de persoană reprezentativă, însoțindu-i uneori pe migranți la contactul cu autoritățile, cu posibili angajatori sau ofertanți de spații de locuit etc.

Tot în contextul migrației apare și provocarea pluralității, care declanșează primele reflexii identitare, declanșate de nevoia de înțelegere de sine în raport cu lumea plurală religioasă.

Se constată că în cele mai multe cazuri în urma procesului de migrație religiozitatea personală crește, la fel ca și dorința de implicare activă în comunitatea religioasă. Unii dintre migranți se alătură acestei comunități din motive sociale, din dorința de a interacționa cu compatrioți sau din dorința de a se simți ca acasă, iar dintre aceștia, o parte ajung să dezvolte cu timpul o atitudine religioasă. Acest lucru nu este însă general: unii migranți afirmă că nu simt nevoia să aibă legături cu alți compatrioți, ci fac toate eforturile pentru a se asimila cât mai repede în societatea gazdă. În plan religios, aceștia sunt de exemplu cei care, ortodocși fiind, își trimit copiii să participe la programele de pregătire pentru prima Împărtășanie și pentru Confirmare ale Bisericilor occidentale, iar apoi să fie împărtășiți și confirmați, sperând că astfel copiii lor sunt mai bine integrați în grupul colegilor lor și se vor putea asimila mai ușor.

În contextul *diasporei* centrale sunt întrebările privitoare la identitate și la păstrarea acesteia pe parcursul mai multor generații. Diaspora ortodoxă română este o diasporă tânără, în care, chiar dacă există și persoane care au migrat înainte de 1990, majoritatea membrilor comunităților sunt migranți de după 1990, deci încă migranți de primă generație. Dar și aici se constată un lucru cunoscut din studiile de diaspora: a doua generație, copiii născuți după migrare sau care erau foarte mici când au migrat, sunt mult mai ancorați în cultura în care au crescut și în care au fost școlarizați decât în cultura părinților lor. Unii au și dificultăți în a folosi limba țării de origine a părinților, mai ales dacă provin din familii mixte sau dacă în familie s-a vorbit, din varii motive, limba țării de destinație. De aceea, parohiile ortodoxe și celelalte comunități religioase aflate în diaspora organizează și cursuri de limba țării de origine, pentru a ține legate de grup tinerele generații.

În limbajul de specialitate se face diferența între asimilare și integrare. Asimilarea înseamnă preluarea tuturor trăsăturilor culturii țării de destinație și absorbirea unui individ, de multe ori și printr-o căsătorie mixtă, în interiorul grupului etnic majoritar, iar integrarea înseamnă respectarea regulilor țării, însă păstrarea profilului propriu și apartenența în continuare la grupul celor care formează o anumită diaspora etnică sau religioasă. Tendința de asimilare este cu atât mai mare, cu cât profilul cultural al migranților este mai apropiat de al țării de destinație. Cu alte cuvinte, asimilarea migranților est-europeni în Occident este mult mai probabilă decât asimilarea migranților asiatici sau africani. Elitele unui grup diasporic, printre care se numără și preoții, respectiv

oficianții religioși ai diferitelor religii, depun efort pentru păstrarea indentității etnice și/sau religioase a cât mai multor membri ai grupului. Realitatea arată că, în cele mai multe cazuri, dacă generația a doua încă se mai percepe pe sine ca fiind între lumi, începând de la a treia generație fenomenul de asimilare este foarte avansat. De aceea este considerată uluitoare reușita evreilor, a grecilor sau a armenilor de a se păstra neasimilați vreme de milenii, ca grup, deși chiar și în cazul lor, de-a lungul timpului mulți membri au fost pierduți prin asimilare.

Efortul pentru a preveni asimilarea, depus de comunitățile religioase ai căror membri nu mai sunt în majoritate de primă generație, e acela de a dezvolta un profil religios care să corespundă nevoilor unui membru al unei grupări diasporale. Acesta, așa cum am arătat, are un profil mixt, format din elemente ale țării de origine și din cele ale țării de destinație. Cele ale țării de origine susțin imagină și nevoile sale de idealizare, pe când cele ale țării de destinație sunt în general aspecte utile, în sprijinul vieții de zi cu zi. După același calapod se reformează și comunitățile religioase de diaspora: în unele apar adaptări ale ritualului religios (de exemplu, la multe comunități ortodoxe în care predica nu a avut un rol central, în diaspora s-a simțit nevoia unor predici mult mai elaborate, după modelul Bisericilor creștine din Occident, iar acestea au ajuns să fie percepute de credincioși drept momentul central al slujbei), altele aleg să adapteze limba folosită în cult la nevoile noilor generații (adică să o înlocuiască progresiv cu limba țării de origine), în alte situații comunitățile religioase își creează pe teritoriul țării de destinație locuri de pelerinaj, centre spirituale la care să meargă atunci când au nevoie de un plus față de oferta religioasă de tip parohial etc. Invariabil comunitățile religioase preiau și elemente ale practicii religioase a țării de destinație: de exemplu, centralitatea predicii, sau deasa împărtășanie. Aceasta din urmă este o practică ce s-a răspândit ulterior și în țările de origine, fiind un exemplu al felului cum religia de acasă a fost influențată de religia comunităților de diaspora – în acest caz fiind vorba de diaspora ortodoxă rusă a secolului al XX-lea.

Din sfera reflexiilor identitare de tip diaspora face parte și o reflexie asupra religiosului în care se încearcă delimitarea elementelor religioase de cele culturale (dacă cei din țara de origine nu fac întotdeauna diferența între tradițiile de Crăciun și elementele religioase ale Crăciunului, în diaspora oamenii religioși ajung să conștientizeze că poate exista Crăciun și în lipsa anumitor tradiții, și fără sarmale sau cozonaci, dar că nu poate exista fără

rememorarea liturgică a Nașterii lui Hristos), precum și o reflexie care caută esențele unei religii pentru a vedea care sunt elementele care trebuie neapărat păstrate și în ce măsură sunt posibile adaptări. Asemenea reflexii pot să se soldeze cu așezarea de accente noi în interiorul unei religii, deci cu modificarea majoră a profilului acesteia, așa cum a fost cazul evreilor duși în robia babilonică. În plus, această reflexie încearcă să identifice care sunt elementele religioase traductibile în limbajul unei alte culturi sau al unei alte religii și care nu, sau care sunt elementele de universalitate ale propriei religii și care sunt trăsăturile ei particulare, diferențiatore.

În sfera reflexiilor identitare și a universalității (prin traductibilitate) anumitor elemente ale propriei religii, respectiv a particularităților ei, în general interpretate de adepții oricărei religii drept elemente de plus-valoare, se poate face distincția între modul în care reflectează oamenii simpli și modul în care o fac elitele. Ilustrativă în acest sens este diaspora ortodoxă rusă din secolul al XX-lea, care prin reprezentanții ei de elită a formulat, în urma confruntării cu curentele culturale occidentale, o teologie ortodoxă de mare valoare, exprimată în limbajul intelectualului contemporan, identificând analogii peste tot unde a fost posibil și explicitând diferențele în așa fel încât creștinismul răsăritean să poată fi înțeles și apreciat.

O modificare se manifestă și la nivelul percepției timpului și a spațiului. Dacă în țara de origine, cu ocazia sărbătorilor întreg spațiul și timpul păreau a se sacraliza, în țara de destinație, de sărbători, omul trebuie să iasă din profan și să pășească în spațiul sacru, respectiv să intre în timpul sacru, când în jurul său se manifestă vuietul vieții cotidiene, desprinzându-se de societatea care nu are o sărbătoare la aceeași dată.

Există și o formă de secularizare specifică diasporei: unele comunități de diaspora performează anumite ritualuri la origine religioase cu scop demonstrativ, pentru a le face cunoscute în cultura de origine și a-și afirma astfel identitatea. Dar practicându-le mereu așa, ajung să le perceapă ca pe un element cultural bun pentru spectacol, iar dimensiunea sa religioasă se pierde la nivelul percepției. Acesta a fost de exemplu cazul ritualului alevit numit *cem*. Aleviții sunt o ramură islamică diferită de suniți sau șiiți, care din cauza persecuțiilor religioase au migrat masiv în Occident, unde au fost întâmpinați cu simpatie, dar au și recurs la asemenea acte de popularizare a propriei tradiții pentru a-și păstra pe această cale identitatea de grup.

Concluzionând, putem afirma că studierea felului în care religia influențează experiența migrației și a existenței în diaspora, precum și a transformărilor pe care aceasta le suferă sunt nu doar utile pentru a preveni escaladarea conflictelor sociale, ci și de un real interes pentru toți cei preocupați de înțelegerea fenomenului religios în pluralitatea modurilor sale de manifestare, precum și de organizarea vieții religioase într-un spațiu străin.

Din perspectivă pastoral-misionară, cunoașterea principalelor modalități în care religia este modelată de experiențele migraționale și diasporale, respectiv a felului în care aceasta își pune amprenta asupra respectivelor situații ale umanului este deosebit de valoros pentru articularea unor răspunsuri adecvate diferitelor situații pastorale. Aportul adus de noile domenii de studiu *religie și migrație*, respectiv *religie și diaspora*, care s-au conturat în interiorul arealului mai larg al studiilor religioase, comparând experiențele diferitelor tradiții religioase de pe mapamond care se confruntă în situații similare cu provocări similare, e de un neprețuit folos teologului care se pregătește pentru misiune și pastorație în condițiile dinamice ale lumii de azi.

Title: Religion and migration, religion and diaspora – new areas of research.
A historical and thematic overview

Author: Lecturer dr. habil. Alina PĂTRU

Abstract: The present study defines terms such as *migration* and *diaspora*, with the necessary distinctions and explaining the semantic processes they have undergone over the final decades of the 20th century. It tackles the emergence of the areas of research *religion and migration*, respectively *religion and diaspora*, in early 21st century, and it presents the work agenda of each of these fields, as well as the type of religious and social changes each of them addresses, thus providing a theoretical framework to the various particular aspects pertaining to this thematic area.

Keywords: *religion and migration, religion and diaspora, religious change, integration*

Summary: The present study defines terms such as *migration* and *diaspora*, with the necessary distinctions and explaining the semantic processes they have

undergone over the final decades of the 20th century. It tackles the emergence of the areas of research *religion and migration*, respectively *religion and diaspora*, in early 21st century, and it presents the work agenda of each of these fields, as well as the type of religious and social changes each of them addresses, thus providing a theoretical framework to the various particular aspects pertaining to this thematic area.

Research into *migration* and *diaspora* has gained amazing impetus over the last years: the number of publications has multiplied, while the plurality of approaches to these phenomena has also increased. Both migration and diaspora have been investigated by various sciences, from anthropology and sociology, political sciences and economy, to the studies of globalization or postcolonialism. One of the most important results of these efforts is precisely the redefining and clarification of terms such as *migration* and *diaspora* – so that they may express and render the complexity of today's situations –, and the emergence of new areas of research, such as *transnationalism*.

The study of the ways in which religion influences the experience of migration and life in the diaspora, and the investigation of its transformations, are not only useful in preventing the escalation of social conflicts, but also greatly relevant for all those interested in understanding the manifold manifestations of the religious phenomenon, and in the organization of religious life in a foreign environment.

From a pastoral-missionary standpoint, knowing how religious attitude is shaped by the experience of migration and the diaspora, respectively how it impacts the various situations of individual life, is very important in articulating appropriate responses to particular pastoral circumstances. The contribution of the new research areas *religion and migration*, respectively *religion and diaspora*, within the broader field of religious studies, by comparing the experiences of various religious traditions worldwide, which face similar challenges under similar circumstances, is highly useful to the theologians preparing for mission and pastoral work in today's dynamic conditions.